

Зеновія Сеньків

Національний університет «Львівська політехніка»,
старший викладач кафедри дизайну та основ архітектури
e-mail: senkiv.zenia@gmail.com
orcid: 0000-0002-0032-0050

ОЦІНКА ЯВИЩА ПРОСТОРОВОЇ СЕГРЕГАЦІЇ У ЛЬВОВІ. ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

© Сеньків З., 2021

<https://doi.org/10.23939/sa2021.02.079>

У статті робиться спроба окреслити явище просторової сегрегації у Львові, виділити історичні аспекти цього явища та їх вплив на сучасний стан. Наводиться власна класифікація соціальних груп, які склалися на цей момент у місті, а також окреслюється ступінь їх взаємної ізольованості.

Ключові слова: Львів, урбаністика, сегрегація, просторова сегрегація, оцінка.

Постановка проблеми

Явище просторової сегрегації тією чи іншою мірою простежувалося впродовж усієї історії містобудування. Однак, над її негативним характером почали замислюватися лише в сучасну епоху. Поступово почали з'являтися методики її оцінки та мінімізації (подолання). У сучасній українській науці просторовій сегрегації приділено недостатньо уваги, особливо порівняно із розробленістю цієї теми в Західній Європі та Північній Америці. Львів як одне з українських міст, що найбільш динамічно розвивається, потребує власної стратегії оцінки та мінімізації сегрегаційних тенденцій, котрі впливають на якість і подальші перспективи розвитку міського середовища, руйнують згуртованість міського колективу та сприяють соціальній напрузі та росту конфліктної атмосфери.

Аналіз джерел та публікацій

У вітчизняній науці названа тематика досі не отримала широкого розповсюдження. Ймовірно, це можна пов'язати зі значною спадщиною радянського типового будівництва. Проте, за три десятиліття після зникнення комуністичної системи з'явилося чимало нових житлових і просторових утворень і явище просторової сегрегації поступово стало притаманним і для українських міст. У зв'язку із цим починають з'являтися наукові спроби окреслити її масштаби та характер. До таких належить робота М. Препотенської та О. Томашової «Філософія міста: бідність і багатство в контексті сегрегації простору» (Препотенська, Томашова, 2016).

Значно більше просторова сегрегація досліджена в контексті тих міст, де склалось значно більше історичне підґрунтя її існування, як-от: Джакарти (Firman T., 2004), Стокгольма (Vaughan, 2018), Ліми (Peters, Skor, 2007), Латинської Америки загалом (Sabatini, 2006), окремих міст Франції (Kawtar, 2019) тощо.

Велика кількість опрацьованого за темою матеріалу свідчить, що від другої половини ХХ ст. відбувався процес посилення просторової сегрегації в різних частинах світу незалежно від рівня розвитку країни. Хоч існують окремі приклади позитивного вирішення проблеми, здебільшого розмежування різних майнових груп стало ще відчутнішим, а соціальна напруга зростає. Важливим документом, що окреслює важливість подолання просторової сегрегації в Європі, можна вважати розроблену Європейською

Комісією стратегію “Міста майбутнього. Виклики, візії, дорога попереду” (Cities). Багато рис, характерних для міст ЄС, також властиві й українським, у тому числі Львову. Також варто зауважити, що в Західній Європі проблема просторової сегрегації посилюється постійною потребою у припливі мігрантів, котрі прибувають із досить відмінних культурних середовищ і можуть вести ізольоване життя в новому місці проживання. Крім того, процес відокремлення районів проживання багатих верств населення тут має довшу історію та глибший економічний ґрунт.

Виділення невирішених питань

Можна стверджувати, що проблематика просторової сегрегації у сучасному Львові майже не досліджувалася на професійному рівні. Виникнення та поширення ізольованих територій та перенесення на містобудівну тканину майнового розшарування поки що не сприймається як джерело загрози для нормального розвитку міста. Водночас таке розмежування міського простору відбувається не лише у зв'язку із майною диференціацією, але також і в зв'язку із великими обсягами будівництва житла різних типів. Відсутність уваги до проблеми сегрегації та її особливостей у Львові може привести до виникнення незворотних просторових деформацій, котрі в майбутньому будуть постійним джерелом соціальної напруженості та конфліктності в середовищі міського колективу.

Мета статті

Метою статті є спроба окреслити передумови вивчення явища просторової сегрегації у Львові з наголосом на її історичних аспектах.

Виклад основного матеріалу

Просторова сегрегація у Львові має давню історію. Її документально підтверджені факти відносяться до XIV–XV ст. Тоді відбувся процес виділення римо-католицького населення в привілейовану групу з одночасним обмеженням у правах представників інших релігійно-національних груп (Крип'якевич, 1994). Цей процес мав також і містобудівну складову, а саме – утворення просторових гетто для дискримінованих груп. Обмеження юридичного та фінансового характеру впливали на архітектурний характер простору, в якому об'єкти, пов'язані із дискримінованими колективами, мали менш значний та другорядний характер відносно об'єктів привілейованої групи, а особливо римо-католицької церкви. Ця середньовічна система поділів та ізоляцій була ліквідована лише з початком австрійського правління, коли місто отримало нову адміністративну мережу (Петришин, Іваночко, 2008). Однак, не можна стверджувати, що система просторової сегрегації була повністю усунута. Раніше дискриміновані спільноти і надалі були обмежені в публічному вираженні своєї присутності, що, зокрема, відобразилося в мережі меморіальних об'єктів та пам'ятників.

Зовсім інший тип сегрегації можна відзначити у радянський період. У цей час влада проводила стратегію своєрідного майнового й побутового вирівнювання різних суспільних верств, хоча і з фактичним виділенням невеликої групи “партноменклатур” (Препотенська, Тимашова, 2016). Проте, в умовах Львова просторове розмежування різних груп продовжилося через специфіку приєднання міста до радянської системи. Унаслідок процесів “обміну населенням” між ПНР і СРСР (друга половина 1940-х років) значна частина житла у Львові була зайнята сім'ями радянських адміністративних та військових співробітників. Часто це супроводжувалося поділом великих за площею помешкань на декілька менших. Під час індустріалізації та швидкого росту населення стали виникати нові райони промислової забудови та, відповідно, житлової. Уже в 1965 році населення становило близько 495 000 осіб, а в подальшому воно продовжувало зростати, як і обсяг нового будівництва. Новозбудовані житлові масиви, переважно за типовими проєктами, заселялися здебільшого вихідцями із Західної України (Галичини, Львівщини), що витворило новий сегрегативний ландшафт. У його контексті знайшов своє урбаністичне вираження прихований антагонізм між прибулими з колишньої території Російської імперії радянськими громадянами та місцевими, котрі ще донедавна були австрійськими підданими, а в міжвоєнний період перебували у складі Польщі.

Крім культурних відмінностей обидві групи відділяла недовіра та сприйняття один одного як прихованого (або явного) ворога. Відтак перша група, особливо представники державних та силових органів, проживали у старих, переважно австрійських, районах, а місцеві, котрі сприймали перших як нових поневолювачів, у нових житлових масивах, зведених із будинків за типовими проектами. Це просторове розділення не було безумовним, бо численні представники обох груп проживали і в старих, і в новозбудованих районах.

Після розпаду СРСР та проголошення Незалежності України з'являються передумови для нового витка сегрегаційних процесів. У зв'язку із переходом від планової до ринкової економіки в умовах інституціональної невизначеності виникають прошарки заможних та дуже заможних містян, котрі починають творити власний життєвий простір на основі протилежності до радянського побуту. На контрасті з типовими багатоквартирними будинками невеликої житлової площі радянської доби починається хвиля крупномасштабної розбудови особняків. Їх мережею поступово вкриваються території безпосередньо прилеглі до міста (Рудно, Лапаївка, Винники, Сокільники тощо). Згодом стала з'являтися так звана "елітна забудова" і в самому місті переважно у вигляді невеликих будинків-вставок у престижних районах (вул. Чупринки, Героїв Майдану тощо). У місті також стали будуватися й одnorodинні будинки "елітного" типу (наприклад, район вул. Кн. Ольги – Л. Цегельського). Поступово також відбувся процес розмежування руху новопосталих соціальних груп в межах міста. Більш заможні мешканці особняків та "елітних" квартир перестали користуватися громадським транспортом і пересіли на власні автомобілі.

Протягом перших двох десятиліть незалежності у Львові не велося високо-поверхового житлового будівництва, чому сприяла, передовсім, економічна криза. Однак згодом, у 2010-х роках, на вільних, резервних, а також колишніх промислових територіях почали виникати висотні житлові комплекси досить значної щільності, які в перспективі, по мірі зношення, можуть утворити найбільш депресивний та непрестижний житловий фонд. А втім, із огляду на низькі показники житлової площі на одного мешканця та низькі інших таких причин забудова стала досить популярною на ринку, де утворила найбільш прибутковий сегмент. Досить часто такі будівлі вирішувались у вигляді напів або цілковито закритих зон.

У результаті розглянутих процесів можна говорити про певну градацію соціальних груп, котрі мають вираження у просторі сучасного Львова. Приблизно її можна окреслити наступним чином:

а) мешканці "елітних" одnorodинних будинків у престижних районах Львова (будинки на вул. Стрілецькій, 1 коло Шевченківського гаю);

б) мешканці елітних будинків-вставок в історичній забудові, розташованій у престижних районах (будинки на вул. Гіпсовій, 29);

в) мешканці одnorodинних будинків на околицях міста (Рудно, Брюховичі тощо);

г) мешканці добре збережених квартир у довоєнній забудові в центральній та колоцентральній частині міста ("австрійські люкси", функціоналістичні вставки тощо);

д) мешканці радянських будинків (у тому числі "сталінок" та "хрущовок") у центральній частині;

е) мешканці новобудов, у тому числі висотних комплексів;

є) мешканці радянських будинків у спальних районах;

ж) мешканці деградованих фрагментів колишніх довоєнних квартир, котрі зазнали поділу й перепланування.

Аналіз цих категорій дає підстави твердити, що в історичній ретроспективі у Львові не залишилося практично жодних слідів сегрегаційного розподілу епохи Середньовіччя. Винятком можуть слугувати окремі території та комплекси релігійного характеру (Свято-Юрська гора та Палац латинських митрополитів). До певної міри зберігається розподіл, який склався після Другої світової війни. Тодішні більш політично благонадійні елементи та їх нащадки переважно продовжують жити у відносно престижних домах категорії "г" і "д", чим надалі відрізняються від мешканців радянських спальних районів, чим нагадують про свій втрачений привілейований статус.

Основна частина просторово-сегрегаційної реальності сучасного Львова належить групам із категорій “а”, “в” і “е”, частково “б”. Так, наприклад, особи з категорії “а” майже не перетинаються в міському просторі з людьми з категорії “є” та “ж”. Перші живуть у відокремлених та відгороджених ділянках ізольованого типу, користуються приватним транспортом та купують необхідні товари у великих супермаркетах. Останні – мешкають у відкритих житлових районах, користуються громадським транспортом і купують необхідні товари в невеликих магазинах, розташованих поблизу. Крім того, особи з категорії групи “а” часто віддають дітей у приватні садки та школи, користуючись не критерієм близькості, а міркуваннями престижу.

Відтак оцінка явища просторової сегрегації у Львові має враховувати такі фактори:

- а) частоту перетинання між собою соціальних груп різних категорій;
- б) місце, де відбувається це перетинання (наприклад, загальноміські свята);
- в) територіальний розподіл просторово-сегрегованих груп.

Можна стверджувати, що в історичному аспекті залишає своє значення поділ на центр середмістя, середмістя, радянські спальні райони. Для першого характерна особлива увага до просторового благоустрою з огляду на концентрацію тут туристичних потоків. Також варто відзначити, що осіб, які постійно мешкають у цій зоні, стає все менше. Тут можна говорити про існування нерівноцінності між корінними мешканцями та туристами. Радянські спальні райони залишаються місцем досить цілісного проживання відносно незаможних груп, котрі відчувають себе відділеними і за майновим, і за територіальним принципами (далека відстань від центру).

Висновки

1. Встановлено, що в історичному аспекті просторова сегрегація у Львові може бути поділена на три періоди: середньовічний (коли вона мала дискримінаційний характер), радянський (коли вона мала характер привілеювання політично “благонадійних”) та сучасний (пов’язаний із майновим розшаруванням). Кожен із цих сегрегаційних етапів тією чи іншою мірою залишив свій слід на просторовому характері міста. Так середньовічна дискримінаційна сегрегація простору зараз практично не активна, радянська – частково змінила свою спрямованість та втратила початковий зміст, сучасна – знаходиться на стадії активного розвитку та поглиблення.

2. Виділено вісім соціальних категорій у сучасному Львові, щодо яких відбувається процес просторової сегрегації. Відповідно до цього, дано оцінку явища просторової сегрегації, що має враховувати такі фактори: а) частоту перетинання між собою соціальних груп різних категорій; б) місце де відбувається це перетинання (наприклад, загальноміські свята); в) територіальних розподіл просторово-сегрегованих груп. Наведено попередню оцінку ізольованості різних соціальних груп одна відносно одної, яка має також просторовий та урбаністичних вимір.

Бібліографія

- Препотенська М., Тимашова О., 2016. Філософія міста: бідність і багатство у контексті сегрегації простору. *Вісник НТУУ “КПІ”. Філософія. Психологія. Педагогіка*. Вип. 3(48). С. 63–70.
- Firman T., 2004. New town development in Jakarta Metropolitan Region: a perspective of spatial segregation / *Habitat International*. Volume 28, Issue 3. S. 349–368. [https://doi.org/10.1016/S0197-3975\(03\)00037-7](https://doi.org/10.1016/S0197-3975(03)00037-7).
- Peters P., Skop E., 2007. Socio-spatial Segregation in Metropolitan Lima, Peru. *Journal of Latin American Geography*. University of Texas Press. <https://doi.org/10.1353/lag.2007.0009>.
- Sabatini F., 2006. The Social Spatial Segregation in the Cities of Latin America. New York- Washington: Inter-American Development Bank.
- Lungo M., Baires S., 2001. Socio-Spatial Segregation and Urban Land Regulation in Latin American Cities. Lincoln Institute of Land Policy Conference Paper.
- Vaughan L., Rokem J., 2018. Geographies of ethnic segregation in Stockholm: the role of mobility and co-presence in shaping the ‘diverse’ city. Volume 56. Issue 12. S. 2426–2446. <https://doi.org/10.1177/0042098018795561>.
- Kawtar N., 2019. Socio-spatial inequalities and dynamics of rich and poor enclaves in three French cities. *A policy of social mixing under test*. Volume 26. Issue1 (January). S. 1–13.
- Cities of tomorrow – Challenges, visions, ways forward 2011, European Union, European Commission, Directorate General for Regional Policy.

Крип'якевич І. 1994, Львівська Русь в першій половині XVI ст.: дослідження і матеріали. Львів: Інститут археографії. С. 2.

Петришин Г., Іваночко У. 2008, Архітектура кінця XVIII – початку XIX століття. Містобудування / Архітектура Львова: Час і стилі, Львів: Центр Європи. С. 174–175

References

Prepotenska M., Tymashova O., 2016. Philosophy of the city: poverty and wealth in the context of space segregation. *Visnyk NTUU "KPI". Filosofia. Psykholohiia. Pedahohika. Vyp. 3(48)*. S. 63–70.

Firman T., 2004. New town development in Jakarta Metropolitan Region: a perspective of spatial segregation. *Habitat International*. Volume 28. Issue 3. S. 349–368. [https://doi.org/10.1016/S0197-3975\(03\)00037-7](https://doi.org/10.1016/S0197-3975(03)00037-7).

Peters P., Skop E., 2007. Socio-spatial Segregation in Metropolitan Lima, Peru / *Journal of Latin American Geography*, University of Texas Press. <https://doi.org/10.1353/lag.2007.0009>

Sabatini F., 2006. The Social Spatial Segregation in the Cities of Latin America, New York- Wash-ington: Inter-American Development Bank.

Lungo M., Baires S., 2001. Socio-Spatial Segregation and Urban Land Regulation in Latin American Cities, Lincoln Institute of Land Policy Conference Paper.

Vaughan L., Rokem J., 2018. Geographies of ethnic segregation in Stockholm: The role of mobility and co-presence in shaping the 'diverse' city. Volume 56. Issue 12. S. 2426–2446. <https://doi.org/10.1177/0042098018795561>.

Kawtar N. 2019, Socio-spatial inequalities and dynamics of rich and poor enclaves in three French cities: A policy of social mixing under test. Volume 26. Issue 1. (January). S. 1–13. <https://doi.org/10.1002/psp.2280>.

Cities of tomorrow – Challenges, visions, ways forward 2011, European Union, European Commission, Directorate General for Regional Policy.

Kрыпякевич І. 1994, Lviv Rus in the first half of the XVI century: research and materials. Lviv: Institute of Archaeography. S. 2.

Petryshyn G., Ivanochko U. 2008, Architecture of the late XVIII – early XIX centuries. *Urban Planning / Architecture of Lviv: Time and Styles*, Lviv: Center of Europe. S. 174–175

Zenoviya Senkiv

Lviv Politechnic National University,

senior lecturer of Design and Fundamentals of Architecture Department

e-mail: senkiv.zenia@gmail.com

orcid: 0000-0002-0032-0050

EVALUATION OF THE PHENOMENON OF SPATIAL SEGREGATION IN LVIV. HISTORICAL ASPECT

© Senkiv Z., 2021

The article attempts to outline the phenomenon of spatial segregation in Lviv. It highlights the historical aspects of this phenomenon, and their impact on the current situation. Also is outlined the own classification of the social groups which have developed at present city is considering the degree of their mutual isolation.

It was found that in the historical aspect of spatial segregation in Lviv can be divided into three periods: medieval (when it was discriminatory), soviet (when it was a privilege marking of politically "trustworthy") and modern (associated with property stratification). Each of these segregation stages has left its mark on the spatial character of the city, albeit to varying degrees. Thus, the medieval discriminatory segregation of space is now practically inactive; the Soviet partially changed its direction and lost its original meaning, the modern one is at the stage of active development and deepening.

Eight social categories have been identified in modern Lviv, in relation to which the process of spatial segregation is taking place. Accordingly, an assessment of the phenomenon of spatial segregation is given, which should take into account the following factors: a) the frequency of intersection of social groups of different categories; b) the place where this intersection takes place (for example citywide holidays); c) territorial distribution of spatially segregated groups. Preliminarily assessed the isolation level of different social groups, which also has a urban dimension.

Keywords: *Lviv, urban planning, segregation, spatial segregation, estimation.*